

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในสังคมแห่งการเรียนรู้ (Knowledge Society) ถือว่า ความรู้เป็นปัจจัยที่สำคัญกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ความเข้มแข็งของทรัพยากรทางปัญญา ทำให้เกิดความได้เปรียบและเป็นผู้นำชาติอื่น แนวคิดนี้มีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบันเป็นอย่างมาก เพราะการศึกษาเป็นรากฐานของการเตรียมคนและสังคม ดังนั้นจึงควรจัดการศึกษาที่จะช่วยพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนให้มากที่สุด และเป็นการศึกษาที่พัฒนาคนอย่างองค์รวม เนื่องจากในยุคปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในทุกด้าน ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิต การปฏิบัติงานของมนุษย์ในสังคม ทำให้เกิดปัญหามากมาย สาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งคือการขาดกระบวนการคิด หรือสภาพการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นยังไม่มีประสิทธิภาพดีพอ เพื่อเป็นการเผชิญกับความท้าทายของปัญหาและแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงนั้น การจัดการศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญที่สุด เพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพ โดยต้องจัดการศึกษาเพื่อทำให้ศักยภาพที่มีอยู่ในตัวคนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ทำให้คนรู้จักคิดวิเคราะห์ รู้จักแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อปรับตัวและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2546, หน้า 3)

การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนากระบวนการคิดนั้น มีความสำคัญยิ่งดังได้ระบุไว้ในแนวนโยบายการจัดการศึกษาของชาติตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ทั้งในแผนพัฒนาการศึกษาชาติ ในระยะต่าง ๆ ถึงปัจจุบัน แต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2548, หน้า 58) และเมื่อมีการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ได้ระบุเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนไว้ในหมวด 4 แนวการจัดการศึกษาในมาตราที่ 24 (2) กล่าวว่า ฝึกทักษะพัฒนากระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหา และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้ระบุไว้ในจุดมุ่งหมายของหลักสูตรข้อ 2 ว่าเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีและมีทักษะการใช้ชีวิต และระบุไว้ในสมรรถนะสำคัญของผู้เรียนข้อที่ 2 ว่าความสามารถด้านการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์

การคิดสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการคิดเป็นระบบ นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้สารสนเทศ เพื่อตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม และในการจัดการเรียนรู้ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ต้องผ่านการประเมินใน 5 ด้าน ได้แก่ 1) การประเมินรายวิชาพื้นฐานและรายวิชาเพิ่มเติมตามโครงสร้าง เวลาเรียนของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานที่กำหนด 2) การประเมินรายวิชาพื้นฐาน ตามเกณฑ์การประเมินที่สถานศึกษากำหนด 3) การประเมินอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียนตามที่สถานศึกษากำหนด 4) การประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่สถานศึกษากำหนดและ 5) การประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามที่สถานศึกษากำหนด ซึ่งครูต้องทำการประเมินการคิดวิเคราะห์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 10) ประกอบกับมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ได้กำหนดให้มีการประเมินคุณภาพการศึกษา 5 ปีต่อ 1 ครั้ง ในมาตรฐานที่ 4 ด้านผู้เรียนไว้ว่า ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรอง และมีวิสัยทัศน์ (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2545, หน้า 8) และตามมาตรฐานการศึกษาชาติได้กำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และมาตรฐานที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาทุกแห่ง โดยระบุไว้ในมาตรฐานที่ 2 แนวการจัดการศึกษาให้จัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนได้เห็นแบบอย่างที่ดี ได้ฝึกการคิดได้เรียนรู้จากประสบการณ์ตรง หลากหลายความต้องการ และมีความสุขในการเรียนรู้ โดยครูผู้สอนจะต้องเตรียมการสอนผสมผสานความรู้และพัฒนาความคิดของผู้เรียนอย่างเป็นระบบและสร้างสรรค์ รวมทั้งให้มีการจัดหลักสูตรการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมกับผู้เรียน พัฒนาศักยภาพของผู้เรียนและมีการพัฒนาผู้บริหาร ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษาอย่างเป็นระบบต่อเนื่องและมีคุณภาพ เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการและวิชาชีพ โดยกำหนดให้หน่วยงานทางการศึกษาทุกระดับนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติในการจัดการศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548, หน้า 18) ดังนั้นการเรียนรู้เพื่อดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพในศตวรรษที่ 21 ผู้เรียนจะต้องมีคุณลักษณะดังนี้ 1) มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เลือกรับและปฏิเสธข่าวสารข้อมูลได้ 2) มีความสามารถในการใช้ภาษาและเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการสื่อสารและการแสวงหาความรู้ได้อย่างรวดเร็ว และ 3) มีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง (ไชยยศ เรืองสุวรรณ, 2546, หน้า 67)

ฉะนั้น การจัดการศึกษาจะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะการคิดเนื่องจากการคิดเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของการประสบความสำเร็จในศตวรรษที่ 21 (Huitt, 1998) โดยเฉพาะทักษะการคิดวิเคราะห์ ที่นักการศึกษาต่างย่ำว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อการทำงานและแก้ปัญหาในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Kelley, 1999; Crone, 1997; Martin, 2000) และจากผล

การประชุมระดับชาติที่ National Council of Social Studies จัดขึ้น (Tucker, 1988; NCSS, 1989) ได้ให้ข้อเสนอว่าการเตรียมตัวผู้เรียนให้ก้าวไปสู่การเป็นพลเมืองในศตวรรษที่ 21 นั้น คุณสมบัติที่สำคัญคือการพัฒนาความสามารถทางการคิดวิเคราะห์ในเรื่องเกี่ยวกับปัญหาสังคมอันซับซ้อนทั้งปัญหาในสังคมของตนเองและของโลก นอกจากนี้ ทิศนา แจมมณี (2544, หน้า 16 - 17) กล่าวว่าในกระบวนการคิดทั้งหลาย กระบวนการคิดที่สำคัญและจำเป็นสำหรับผู้เรียนทุกระดับคือกระบวนการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์และคิดวิจารณ์

การคิดวิเคราะห์มีความสำคัญจำเป็นในการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษาทุกแห่งที่ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จากความสำคัญดังกล่าวส่งผลให้ครูผู้สอนและผู้จัดการศึกษาต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทจากการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เป็นผู้จัดการเรียนรู้ สนับสนุนให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ พัฒนาความคิดของผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ และคิดสร้างสรรค์ และในการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552 - 2561) ได้ระบุเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพคนไทยยุคใหม่ให้มีนิสัยใฝ่เรียนรู้ สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง มีความสามารถในการสื่อสาร สามารถคิดวิเคราะห์แก้ปัญหา คิดริเริ่ม มีจิตสาธารณะ มีระเบียบวินัยและคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548, หน้า 9) กลไกที่สำคัญอย่างหนึ่งที่จะทำให้การปฏิรูปการศึกษาสัมฤทธิ์ผล คือ การปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งมุ่งสร้างปัญญา และพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการคิดวิเคราะห์ เพราะการคิดวิเคราะห์เป็นพื้นฐานสำคัญของการคิดอื่น ๆ ของมนุษย์ให้สามารถคิดได้อย่างมีระบบ คิดอย่างสร้างสรรค์และมีวิจารณญาณ มีความสามารถในการคิดระดับสูง มีพัฒนาการทางอารมณ์และสติปัญญา โดยการปลูกฝังให้เห็นคุณค่าของตนเอง เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น สามารถแก้ปัญหาข้อขัดแย้งทางอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม คิดแบบองค์รวม และคิดสร้างสรรค์เพื่อที่จะสามารถร่วมมือและแข่งขันอย่างสร้างสรรค์ในสังคมโลกได้ ตลอดจนสามารถสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง (คมสันต์ ก้านจักร, 2552, หน้า 1) ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาในกระบวนทัศน์ใหม่ เกี่ยวกับการสอนเปลี่ยนมาเป็นการจัดการเรียนรู้สู่การเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ที่เน้นการสร้างความรู้ของผู้เรียน ซึ่งการคิดถือเป็นพื้นฐานแรกที่สำคัญต่อการสร้างความรู้ ควรส่งเสริมและปลูกฝังให้เกิดกับเยาวชนตั้งแต่ยังเยาว์วัยที่จะเติบโตเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศในอนาคต

คุณภาพของเด็กไทย ถ้าวิเคราะห์คุณภาพการศึกษาจากปัจจุบันที่เกี่ยวข้องส่วนหนึ่งก็คือการเรียนรู้ที่ยังใช้วิธีสอนตามหนังสือมากกว่าการฝึกปฏิบัติจริงในวิชาที่เรียน ทำให้เกิดการท่องจำแทนกระบวนการคิดวิเคราะห์ การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง การเรียนการสอนยังเน้นตัวครูเป็น

ศูนย์กลาง มากกว่าให้เด็กเป็นศูนย์กลาง ปัญหาที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนจำนวนไม่น้อยที่ไม่รู้หนังสือและไม่ชอบครู เนื่องจากวิธีสอนแบบเดิม ๆ ที่ไม่ช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์และอธิบายเหตุผล (จารึก วัชรพาณิชย์, 2546, หน้า 1) สอดคล้องกับ แอนดี (Andi, n.d. อ้างถึงใน วิทยากร เชียงกูล, 2540, หน้า 45) ที่ได้กล่าวว่า การสอนจะต้องส่งเสริมให้เกิดการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดสร้างสรรค์และจินตนาการมากกว่าที่เป็นมาในอดีต บทบาทของครูไม่ใช่แค่การสอนและให้ความรู้แก่เด็กเพียงอย่างเดียวจะต้องสอนให้นักเรียน รู้วิธีเรียนรู้และหาความรู้อย่างไร ครูที่ไม่มีคุณภาพผลก็คือนักเรียนไม่มีคุณภาพเช่นกัน การที่จะพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กนั้น จะต้องพัฒนาเด็กให้เป็นผู้มองกว้าง คิดไกล ใฝ่ดี กล่าวคือ จะต้องเป็นผู้ใฝ่การเรียนรู้ รู้จักคิดวิเคราะห์ ใช้เหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ มีความคิดรอบคอบ มีจินตนาการ มีความคิดสร้างสรรค์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540, หน้า 12)

ครูผู้สอนซึ่งถือว่าเป็นบุคคลสำคัญที่มีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนให้เกิดคุณภาพต่อผู้เรียนให้มีสมรรถนะสำคัญตามมาตรฐานการศึกษาด้านผู้เรียน ครูจึงจำเป็นต้องเร่งพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูนั้น ถือเป็นตัวแปรหลักที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพและความสำเร็จ ตามจุดหมาย (จิตรภรณ์ พงษ์มาลี, 2550, หน้า 1) การจัดการเรียนการสอนเพื่อให้สอดคล้องกับการปรับนโยบายการปฏิรูปการศึกษา คือการพัฒนาให้นักเรียนเป็นผู้มีวิธีการคิดอย่างมีเหตุผล สามารถแสวงหาและสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง รู้จักคิดวิเคราะห์ คิดกลั่นกรอง เลือกรับข้อมูลข่าวสารและวัฒนธรรมใหม่ ๆ อย่างรู้เท่าทัน ดังนั้นการจัดการศึกษาในปัจจุบันจึงควรเน้นการพัฒนาด้านกระบวนการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ (พัลลภ พุฒตาล, 2545, หน้า 39) ได้มีการศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนพบว่า การจัดการเรียนการสอนของครูนั้นยังมีปัญหาหลายด้านที่ส่งผลต่อการพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามมาตรฐานการศึกษา เพื่อการประเมินคุณภาพ จากผลการประเมินคุณภาพภายนอกรอบแรก โดยสำนักงานการประเมินคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ขึ้นพื้นฐานพบว่า โรงเรียนที่ผ่านเกณฑ์การประเมินระดับดี มีนักเรียนส่วนน้อยเท่านั้น ร้อยละ 19 ที่มีความสามารถในการคิดเป็น มีเหตุผล มีวิสัยทัศน์นั้นคือนักเรียนส่วนใหญ่ยังคิดวิเคราะห์คิดสังเคราะห์และมีการคิดวิจารณ์ในระดับต่ำ มีครูเพียงครึ่งเดียวที่ผ่านด้านมาตรฐานการเรียนการสอน แม้ว่าจะมีคุณวุฒิตามมาตรฐานเป็นส่วนใหญ่ ร้อยละ 77 นั้นคือครูมีจุดอ่อนด้านการเรียน การสอนเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ที่สุดของการศึกษา สามารถแปลผลโยงไปถึงคุณภาพผู้เรียนด้านการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดหาเหตุผลและคิดสร้างสรรค์ อยู่ในระดับต่ำ และยังมีผลการเรียนด้านความรู้และทักษะตามหลักสูตรในระดับต่ำอีกด้วย นั่นคือ

ผลสัมฤทธิ์ในการสอนของครูและผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของเด็กอยู่ในระดับต่ำ (อนุก พ อนุฤตบุตร, 2547, หน้า 63 – 66; พิศาล แก้วลา, 2544, หน้า 232) กล่าวถึงผลการวิจัยที่มีปัญหาในการปฏิบัติงานด้านมาตรฐานการเรียนการสอนและคุณภาพนักเรียน และให้แนวทางแก้ไขปัญหาในการดำเนินงานคือ การจัดการเรียนการสอนตามโครงสร้างหลักสูตร ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรและแผนการสอนตามความต้องการของผู้เรียนในท้องถิ่นให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (นิรมล ทองชาติ, 2545, หน้า 255) พบว่า คุณภาพผู้เรียนที่มีความรู้ความสามารถ มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ แนวทางปฏิบัติที่สอดคล้องสัมพันธ์กันแต่ละเกณฑ์มาตรฐานและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนยังไม่มีตัวบ่งชี้ว่าทำอะไรที่จะไปถึงมาตรฐานได้

ดังนั้นการที่จะพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพ จึงควรมีการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีประสิทธิภาพเพื่อส่งผลไปยังการศึกษาระดับอื่นหรือดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีคุณภาพ ครูเป็นบุคคลที่สำคัญยิ่งในโรงเรียน คุณภาพการศึกษาจะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับครู โดยเฉพาะการจะจัดกระบวนการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จ และบรรลุเป้าหมายของหลักสูตรระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น อยู่ที่คุณภาพของครูด้วย ครูที่มีประสิทธิภาพย่อมทำให้การสอนมีประสิทธิภาพด้วย การสอนที่มีประสิทธิภาพคือ การสอนที่ทำให้เกิดพัฒนาการและความสำเร็จแก่ผู้เรียน ครูที่จัดว่าทำการสอนได้สำเร็จจะต้องมีความสามารถหรือมีความชำนาญในการสอน ซึ่งกล่าวได้ว่าวิธีสอนของครูเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้จุดมุ่งหมายทางการศึกษาบรรลุผลสำเร็จ และครูจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งศาสตร์และศิลป์ คือมีความรู้ในด้านทักษะการสอน การใช้วิธีการที่หลากหลายในการสอน แต่จากปัญหาการศึกษาไทยในปัจจุบันพบว่า การขาดกระบวนการเรียนรู้ที่ดีมีผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษา จึงทำให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา ประการที่หนึ่ง ทำให้ผู้เรียนตัดขาดจากความเป็นจริง ทั้งความเป็นจริงในตัวเอง และความเป็นจริงรอบตัว ทำให้ไม่รู้จักตนเองและไม่รู้จักความจริงของสิ่งแวดล้อม มีความรู้ในวิชาแต่ไม่รู้จักคิดวิเคราะห์ทำให้เกิดการฟิการทางปัญญา ประการที่สอง ผู้เรียนคิดไม่เป็นทำไม่เป็นและไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ประการที่สาม การเรียนโดยการเน้นท่องจำจะทำให้เกิดความเบื่อหน่ายเกิดปัญหาในการเรียนการสอน ประการที่สี่ ทำให้ครูล้าหลัง เพราะการเรียนแบบเอาวิชาเป็นตัวตั้งให้อ่าน (Authority) แก่ครูในการกำหนดว่าผู้เรียนจะต้องท่องอะไร เมื่อเป็นเช่นนั้น ครูก็ไม่เรียนรู้ เมื่อครูไม่เรียนรู้ ครูก็ล้าสมัยเป็นที่เบื่อหน่ายแก่ผู้เรียน ประการที่ห้าทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ไม่เป็น ไม่เป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต ซึ่งมีการพูดกันโดยทั่วไปว่า ข้อสำคัญของการเรียนก็คือ การเรียนเพื่อเรียนรู้ (Learning How to Learn)

แต่การเรียนรู้ที่เน้นการท่องจำจะไม่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เป็น (ประเวศ วะสี, 2545, หน้า 44 - 47) จึงอาจกล่าวได้ว่าการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ขึ้นอยู่กับทักษะและวิธีการสอน ของครูนั่นเอง

การพัฒนาครูให้มีคุณภาพวิธีหนึ่ง คือ การฝึกอบรมเนื่องจากเป็นวิธีที่จะสามารถเพิ่มพูนความรู้ ทักษะในการทำงาน ความสามารถ และประสบการณ์ เพื่อให้คนในหน่วยงานสามารถ ปฏิบัติหน้าที่ที่ตนรับผิดชอบได้อย่างดียิ่งขึ้น การฝึกอบรมเป็น โปรแกรมการศึกษาที่ประกอบด้วย กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อช่วยให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีประสบการณ์ทางการศึกษา อันจะเป็น ทางช่วยให้สามารถปรับตัวให้เข้ากับงานใหม่ได้ (กานดา จรตล, 2542, หน้า 5) ในด้านที่เกี่ยวกับ วิชาชีพครูนั้น ควรมีการเสริมสร้างประสิทธิภาพของครูอยู่เสมอ เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงและ ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้ครูต้องปรับปรุงสมรรถภาพทางวิชาชีพ ของตน เพื่อสามารถให้ความรู้แก่เด็กได้อย่างทันสมัยและมีประสิทธิภาพอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ ครูทุกคน ผู้บริหาร และบุคลากรทางการศึกษา ที่เกี่ยวข้องจะต้องศึกษาเพิ่มเติมอยู่เสมอ เพื่อจะได้ สามารถตามทันความก้าวหน้าของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งทางทฤษฎีและการปฏิบัติการสอนด้วย วิธีการที่จะแก้ปัญหาดังกล่าว ก็คือการพัฒนาบุคลากร หรือพัฒนาครู เพื่อให้ผู้ปฏิบัติในการจัด กระบวนการเรียนการสอน เป็นผู้มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับงานเสมอ

กระบวนการฝึกอบรมเพื่อให้ประสบความสำเร็จสูงสุดนั้น นับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมาก และสิ่งที่ผู้ดำเนินการฝึกอบรมจะต้องคำนึงถึง การพิจารณาถึงปัญหาและความจำเป็นที่จะต้อง ดำเนินการฝึกอบรม การกำหนดเป้าหมายของการอบรมให้ชัดเจน กำหนดเนื้อหาสาระที่จะทำการ ฝึกอบรมให้ครอบคลุม การเลือกใช้เทคนิควิธี และสื่อในการที่จะใช้ฝึกอบรมให้เหมาะสม แล้ว ดำเนินการฝึกอบรมตามแผนที่วางไว้ สิ่งสำคัญในการจัดการฝึกอบรม คือ จะต้องมีการประเมิน ความต้องการ (Needs Assessment) ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ว่าต่อไปจะต้องทราบความต้องการจำเป็น พื้นฐานและปัญหาที่แท้จริงของครู เพื่อแก้ปัญหาและช่วยเหลือให้ตรงตามความต้องการของครูจาก การสังเคราะห์ผลการวิจัยที่เกี่ยวกับการฝึกอบรม พบว่า ปัญหาที่พบอยู่เสมอในการจัดการฝึกอบรม คือ การฝึกอบรมไม่ทั่วถึง และไม่ตรงกับความต้องการ วิธีการอบรมไม่เหมาะสมไม่สอดคล้องกับ หลักสูตร วิทยากรมักจะเป็นผู้ให้ความรู้ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีหน้าที่แต่เพียงฟังข้อความรู้ต่าง ๆ นั้นคือหลักสูตรฝึกอบรมยังเน้นภาคความรู้ทางทฤษฎีมากกว่าการปรับเปลี่ยนในเชิงพฤติกรรม ไม่มี การติดตามผลเมื่อสิ้นสุดการอบรม ซึ่งทำให้ขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ระบบการติดตาม ผลยังคงเป็นลักษณะของการประเมินความรู้โดยการทดสอบ ซึ่งยังไม่สามารถบอกได้ว่าผู้ผ่านการ อบรมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรม ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมไม่สามารถนำความรู้ไปใช้ในการ ปฏิบัติได้ (มนตรี จุฬาววัฒนทล, 2543, หน้า 14) ดังนั้นหากจะใช้วิธีการฝึกอบรมเพื่อพัฒนา

บุคลากรให้เกิดผลสูงสุด จึงจำเป็นที่จะต้องหาแนวทางเพื่อที่จะปรับปรุงกระบวนการฝึกอบรมให้มีประสิทธิภาพให้สามารถพัฒนาผู้เข้ารับการอบรมให้เกิดการเรียนรู้ และสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ในการปฏิบัติงานด้วยความมั่นใจ

การคิดวิเคราะห์เป็นความสามารถในการจัดจำแนกแยกแยะองค์ประกอบต่าง ๆ ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นวัตถุดิบของเรื่องราวหรือเหตุการณ์ออกเป็นส่วน ๆ และหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น เพื่อค้นหาสภาพความเป็นจริงสิ่งสำคัญของสิ่งที่กำหนดหรือเกิดขึ้น (ทิสนา แคมมณี, 2545, หน้า 38 - 54) การสอนคิดวิเคราะห์จึงถือว่าเป็นความคิดระดับสูง ซึ่งเป็นพื้นฐานของการคิดสังเคราะห์ การคิดวิจารณ์และการคิดสร้างสรรค์ ผู้เรียนจะต้องมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์อันเป็นพื้นฐานในการคิดระดับสูงต่อไปและการคิดวิเคราะห์มีความสำคัญโดยเป็นตัวบ่งชี้คุณภาพด้านผู้เรียนตามมาตรฐานที่ 4 ของสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ในการแสดงถึงผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านการคิดของผู้เรียนและการจัดการเรียนการสอนคิดวิเคราะห์ซึ่ง อุษณีย์ โพธิสุข (2544, หน้า 28-30) กล่าวว่า เจาะใจของการสอนคิดให้ประสบความสำเร็จครูต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ ได้แก่ 1) ความรู้ความเข้าใจเรื่องการคิดในระดับต่าง ๆ 2) กระบวนการสอนคิด 3) การวัดและประเมินผลที่หลากหลาย 4) กิจกรรมการสอนคิด 5) ทักษะและความชำนาญในการสอน และ 6) คุณสมบัติที่เอื้อต่อการคิด จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ความสามารถในการสอนการคิดให้มีประสิทธิภาพครูต้องมีความรู้พื้นฐานในด้านต่าง ๆ คือ 1) ความหมายและองค์ประกอบของการคิดนั้น ๆ 2) มิติด้านทักษะการคิดได้แก่ ด้านทักษะการคิดพื้นฐาน และทักษะการคิดขั้นสูง 3) ลักษณะการคิด 4) กระบวนการและขั้นตอนการคิด 5) เทคนิคการสอนคิด 6) การวัดและประเมินผล และ 7) ปัจจัยและกระบวนการส่งเสริมการคิด และครูต้องสามารถปฏิบัติการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจากการศึกษาแนวทางในการพัฒนาครูด้านการสอนคิด เช่น ผลการประชุมสัมมนาระดับชาติเรื่องการขับเคลื่อนการคิดสู่ห้องเรียนจากผู้เชี่ยวชาญและผู้ร่วมสัมมนาจำนวน 240 คน พบว่าแนวทางในการพัฒนาการสอนคิดที่สำคัญได้แก่ 1) วิธีการคิดแบบเชิงรุก 2) ครูต้องเข้าใจและออกแบบการสอนคิดได้ โดยเชื่อมโยงกับมาตรฐานการเรียนรู้ 3) พัฒนาครูให้สามารถสอดแทรกการคิดและกระบวนการคิด 4) เพิ่มพูนการคิดด้วยวิธีที่สำคัญโดยการสอนคิดและเทคนิคการคิด 5) การสอนคิดมีหลายแบบต้องจัดกรอบแนวคิดและขอบเขตให้ชัดเจน

จากแนวคิดดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนสามารถทำได้โดยการกระตุ้นให้นักเรียนได้รับการฝึกด้วยวิธีที่เหมาะสม โดยเฉพาะนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษา ถือว่าเป็นวัยที่กำลังมีพัฒนาการทางสติปัญญาที่สมบูรณ์ ทั้งนี้เพราะตามทฤษฎีพัฒนาการทางปัญญาของเพียเจต์ ขั้นที่ 4 การคิดอย่างมีเหตุผลเชิงนามธรรม (Formal

Operation Stage) เป็นการพัฒนาช่วงสุดท้ายของเด็กที่มีอายุอยู่ในช่วง 12 - 15 ปี โครงสร้างการคิดของเด็กช่วงนี้สามารถคิดอย่างมีเหตุผล และคิดในสิ่งที่ซับซ้อนอย่างเป็นนามธรรมได้มากขึ้น เด็กจะเริ่มเข้าใจกฎเกณฑ์ทางสังคมได้ดีขึ้น สามารถเรียนรู้โดยใช้เหตุผลมาอธิบายเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รู้จักคิด ตัดสินปัญหา มองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ สนใจในสิ่งที่เป็นนามธรรมและเข้าใจนามธรรมได้ดี รู้จักคิดเชิงนามธรรมอย่างลึกซึ้ง สามารถคิดวิเคราะห์ เชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ ด้วยเหตุนี้นักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จึงเป็นช่วงอายุที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาการคิดวิเคราะห์อย่างยิ่ง ดังนั้นการฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาการคิดตามขั้นตอนที่ถูกระบุ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพราะเป็นวัยที่สมองพัฒนาเต็มที่ สามารถคิดได้ในทุก ๆ แบบของวิธีคิด ซึ่งแสดงให้เห็นว่านักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นวัยที่สมควรได้รับการพัฒนาการคิดวิเคราะห์ให้เพิ่มขึ้นได้อย่างเต็มศักยภาพ

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยอง เขต 1 มีความพยายามในการพัฒนาคุณภาพการศึกษามาโดยตลอด แต่ก็ยังมีปัญหาที่ต้องแก้ไขและปรับปรุงอยู่อีกไม่ว่าจะเป็นด้านผู้เรียนมีคุณภาพในระดับพอใช้ คือ ผู้เรียนมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ มีวิจารณญาณ คิดไตร่ตรอง และในด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอนมีคุณภาพอยู่ในระดับพอใช้ ถือครูมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นสำคัญ และจากการนิเทศการเรียนการสอนในสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยอง เขต 1 พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ให้กับนักเรียน ไม่ได้ฝึกทักษะอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ทั้งนี้เป็นเพราะการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนส่วนใหญ่ไม่ได้เน้นกระบวนการคิดที่หลากหลาย หรือกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน แต่ไปเน้นที่ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน โดยเฉพาะกิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ครูจะใช้การสอนแบบบรรยาย ถ่ายทอดเนื้อหาตามที่หลักสูตรกำหนดไว้เพื่อหวังให้ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนสูงขึ้น และครูผู้สอน มีความรู้ ความเข้าใจ เรื่องการคิดวิเคราะห์น้อย มีการส่งเสริมนักเรียนให้ฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์น้อยมาก (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยอง เขต 1, 2549, หน้า 6 - 8) จากสภาพดังกล่าวที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งบ่งชี้ให้เห็นว่า สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระยอง เขต 1 ยังมีปัญหาในการจัดการเรียนการสอนที่มีคุณภาพตามเกณฑ์มาตรฐานด้านผู้เรียน และมาตรฐานด้านการเรียนการสอน ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพื่อให้สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะที่สำคัญได้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาต่อไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาการคิดวิเคราะห์ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง แต่จากสภาพปัญหาในปัจจุบันที่พบว่านักเรียนไทยกำลังประสบปัญหาใน

การพัฒนาการคิดวิเคราะห์ สาเหตุเนื่องมาจากครูผู้สอนขาดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับกระบวนการคิดและการพัฒนาการคิดวิเคราะห์ รวมทั้งเทคนิค รูปแบบวิธีการสอนคิดวิเคราะห์ ทำให้ครูประสบปัญหาในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิดวิเคราะห์ของนักเรียน จากเหตุผลดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์สำหรับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาครูผู้สอนโดยการฝึกอบรมเพื่อให้ครูมีทักษะการสอนคิดวิเคราะห์และนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาการคิดวิเคราะห์ของนักเรียน การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ติดตามผลการคิดวิเคราะห์ที่เกิดขึ้นกับนักเรียนด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ สำหรับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1
2. เพื่อศึกษาผลของการใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ สำหรับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจการสอนคิดวิเคราะห์ของครูผู้สอนกับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการสอนจากครูผู้สอนที่ผ่านการฝึกอบรมการสอนคิดวิเคราะห์

สมมติฐานของการวิจัย

1. หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ สำหรับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/ 80
2. คะแนนความรู้ ความเข้าใจของครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 ที่เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ หลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อน การฝึกอบรม
3. คะแนนความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้

4. คณะแนวความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสอนคิดวิเคราะห์ของครูผู้สอนที่ผ่านการฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางสำหรับครู นักวิชาการ และบุคคลทั่วไปที่สนใจการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ ตามรูปแบบหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ สำหรับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 3 ได้นำข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ในกลุ่มสาระอื่น ๆ และปรับใช้ในงานของตนหรือในห้องเรียนอื่น ๆ ต่อไป
2. ได้รูปแบบการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ในการส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ระดับชั้นอื่น ๆ และโรงเรียน/ สถานศึกษาอื่น ๆ ต่อไป
3. หน่วยงานต้นสังกัด ได้แก่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สามารถนำหลักสูตรฝึกอบรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นไปใช้ฝึกอบรมบุคลากรในสถานศึกษาอื่น ๆ ให้มีความรู้ความเข้าใจ เจตคติ ความสามารถในการพัฒนาผู้เรียนด้านการคิดวิเคราะห์อย่างสอดคล้องกับเอกลักษณ์ บริบทความต้องการของแต่ละสถานศึกษาหรือชุมชน ตลอดจนสอดคล้องกับเป้าหมายหรือมาตรฐานการศึกษาของชาติต่อไป
4. ผลการวิจัยครั้งนี้ทำให้ได้หลักสูตรการสอนคิดวิเคราะห์สำหรับครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 ซึ่งจะเป็นประโยชน์และทางเลือกอีกด้านหนึ่งในการจัดการศึกษาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งจะช่วยให้กระบวนการจัดการศึกษาในสถานศึกษามีความหลากหลายและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนและระบบการศึกษาของชาติไทย ให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้โดยรวมต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ สำหรับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research & Development) ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยเป็น 2 ขั้นตอน ไว้ดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย จำแนกเป็น 2 กลุ่มย่อย ได้แก่

1.1 ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ปีการศึกษา 2552 - 2553 ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 86 คน จาก 33 โรงเรียน

1.2 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2553 ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 จำนวน 1,790 คน จาก 33 โรงเรียน

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยระยะที่ 1

2.1 ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 86 คน เพื่อศึกษาบริบทสภาพปัจจุบัน ปัญหาและความต้องการในการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์

2.2 การสนทนากลุ่มครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 10 คน ที่มีต่อสภาพปัจจุบันและความต้องการด้านการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาการคิดวิเคราะห์ของนักเรียน

2.3 ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 33 คน เพื่อการทดลองใช้ (Try – Out) หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยระยะที่ 2 ได้แก่

3.1 ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2552 - 2553 ของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 จำนวน 33 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้เข้ารับการอบรมไว้ดังนี้

3.1.1 ต้องเป็นผู้ที่เต็มใจที่จะเข้ารับการอบรม

3.1.2 สามารถเข้าร่วมการอบรมตลอดระยะเวลาการอบรม

3.1.3 หลังจากการอบรมเสร็จแล้ว มีความพร้อมและยินดีที่จะเขียนแผนการสอน และจัดการเรียนการสอนที่เน้นการคิดวิเคราะห์ให้กับนักเรียนในชั้นที่สอน ดังนี้

3.1.3.1 ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 33 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างในการประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ และหลังจากที่ครูผู้สอนได้รับการพัฒนาการสอนคิดวิเคราะห์แล้ว ผู้วิจัยได้รับสมัครอาสาสมัครจากครูผู้สอนที่ผ่านการอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ ที่สมัครใจให้ผู้วิจัยติดตามผลการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการคิดวิเคราะห์ที่เกิดขึ้นกับนักเรียน

ผลปรากฏว่า ได้อาสาสมัครที่เป็นครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 10 คน จาก 10 โรงเรียน สอนนักเรียน 10 ห้อง จำนวน 317 คน

3.1.3.2 นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 ปีการศึกษา 2553 ภาคเรียนที่ 2

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 317 คน ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยให้ครูผู้สอนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 10 คน คัดเลือกนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 1 ห้องเรียน ที่เรียนโดยการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ ของนักเรียน

4. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย ตัวแปรต้นและตัวแปรตามดังนี้

4.1 ตัวแปรต้น ประกอบด้วย การใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ สำหรับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

4.2 ตัวแปรตาม ประกอบด้วย

4.2.1 ผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ สำหรับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งประกอบด้วย

4.2.1.1 ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการสอนคิดวิเคราะห์ของครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

4.2.1.2 เจตคติต่อการสอนวิเคราะห์ ของครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

4.2.1.3 ความสามารถในการเขียนแผนการเรียนรู้ที่เน้นการคิดวิเคราะห์

4.2.1.4 ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียน

4.2.1.5 เจตคติของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการคิดวิเคราะห์

5. ระยะเวลาในการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาในการทดลองใช้หลักสูตร ดังนี้ คือ หลักสูตรภาคทฤษฎี ใช้เวลา 4 วัน และหลักสูตรภาคปฏิบัติการสอนนักเรียนใช้ระยะเวลา 2 เดือน

6. เนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ เนื้อหาตามหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ ที่นำมาทดลองใช้ในการฝึกอบรมกับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้แก่

6.1. เนื้อหาตามแผนการฝึกอบรม 5 หน่วย ได้แก่

หน่วยที่ 1 ความรู้พื้นฐานในการสอนคิดวิเคราะห์

หน่วยที่ 2 กระบวนการขั้นตอนในการสอนคิดวิเคราะห์

หน่วยที่ 3 วิธีสอนและเทคนิคการคิดวิเคราะห์

หน่วยที่ 4 การวัดและประเมินผลการคิดวิเคราะห์

หน่วยที่ 5 การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการคิดวิเคราะห์

6.2 การปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาของครูผู้สอนที่ผ่านการฝึกอบรมการสอน คิดวิเคราะห์

นิยามศัพท์เฉพาะ

การศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นในการพัฒนาหลักสูตร หมายถึง การศึกษาสภาพและปัญหาในการสอนคิดวิเคราะห์และความต้องการในการฝึกอบรม จากครูผู้สอน โดยใช้แบบสอบถามและการศึกษาแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร โดยการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญ

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม หมายถึง การสร้างหลักสูตรฝึกอบรมขึ้นมาใหม่ โดยผ่านการดำเนินการอย่างเป็นระบบ ตามกระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เพื่อให้ได้หลักสูตรฝึกอบรม ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร การสร้างและตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร การทดลองใช้หลักสูตรและการประเมินผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนและการปรับปรุงหลักสูตร

หลักสูตรฝึกอบรม หมายถึง โครงร่างหรือแบบแผนการฝึกอบรมที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามกระบวนการพัฒนาหลักสูตรของฮินคา ทาบา (Taba, 1962) ซึ่งประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ได้แก่ การวิเคราะห์สำรวจความต้องการ กำหนดจุดมุ่งหมาย การเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตร การคัดเลือกประสบการณ์และกิจกรรม การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ การจัดลำดับกิจกรรมการเรียนรู้ และการกำหนดสิ่งที่ประเมิน

การส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ หมายถึง การทำให้ความสามารถในการสอนคิดวิเคราะห์ของครูผู้สอน เกิดขึ้นหรือเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น โดยใช้หลักสูตรฝึกอบรมที่สร้างขึ้น โดยมุ่งส่งเสริมความสามารถใน 3 ด้าน ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในการสอนคิดวิเคราะห์ การปฏิบัติการสอนคิดวิเคราะห์ และเจตคติต่อการสอนคิดวิเคราะห์

หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ หมายถึง เอกสารหลักสูตรที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการฝึกอบรมครูในการสอนคิดวิเคราะห์ และเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจ ทักษะประสบการณ์ ความชำนาญและทัศนคติที่เหมาะสม เพื่อให้บุคลากร นำไปปรับปรุงพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้แนวคิดการฝึกอบรมโดยยึดภารกิจของครูที่ปฏิบัติจริงในสถานศึกษาเป็นพื้นฐานในการพัฒนา และประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการของ เค็มมิส และแม็คทาการ์ท (Kemmis and Mc Tagart, 1990) เป็นแนวคิดที่นำมาใช้ในกระบวนการฝึกอบรม ซึ่งประกอบด้วย

4 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน (Planning) การปฏิบัติการ (Action) การสังเกตและการติดตาม (Observation) และการสะท้อนกลับ (Reflection) และใช้กิจกรรมการฝึกอบรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นความสามารถในการสอนคิดวิเคราะห์ ครอบคลุม 3 ด้าน ได้แก่ การใช้ องค์ความรู้ความเข้าใจในด้านการคิดวิเคราะห์ การปฏิบัติการสอนคิดวิเคราะห์ และการมีเจตคติ ต่อการสอนคิดวิเคราะห์ ซึ่งหลักสูตรมีองค์ประกอบสำคัญได้แก่ เอกสารหลักสูตรประกอบด้วย 8 องค์ประกอบได้แก่ หลักการและเหตุผลหลักสูตร จุดมุ่งหมายหลักสูตรฝึกอบรม โครงสร้าง หลักสูตร เนื้อหาสาระของหลักสูตร กิจกรรมการฝึกอบรม ระยะเวลาในการฝึกอบรม สื่อและ แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการฝึกอบรม และเอกสารประกอบหลักสูตรได้แก่ คู่มือสำหรับผู้ ให้การฝึกอบรม

การคิดวิเคราะห์ หมายถึง การจำแนก แยกแยะข้อมูล ได้แก่ วัตถุ เรื่องราว เหตุการณ์ รวมทั้งข้อมูลอื่น ๆ หรือส่วนประกอบของสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกเป็นส่วนย่อย ๆ และตรวจสอบจัด โครงสร้างของความสัมพันธ์ของสิ่งนั้นว่ามีองค์ประกอบอะไรบ้าง นำไปหาเหตุและผลและ นำไปใช้ตามเป้าหมาย ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของการคิดวิเคราะห์ คือต้องมีจุดมุ่งหมาย มีลำดับ ขั้นตอนและมีการปฏิบัติตามขั้นตอนการคิดวิเคราะห์มี 3 ชนิด/ประเภท คือ การวิเคราะห์องค์ ประกอบ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ และการวิเคราะห์หลักการ และมีขั้นตอนหรือกระบวนการ สอนคิดวิเคราะห์ 6 ขั้นตอน ได้แก่ ศึกษาข้อมูลหรือสิ่งที่ต้องการวิเคราะห์ การกำหนดวัตถุประสงค์หรือ เป้าหมายของการคิดวิเคราะห์ การกำหนดเกณฑ์ในการคิดวิเคราะห์ การแยกแยะแจกแจงของ ส่วนประกอบทั้งหมด การตรวจสอบและจัด โครงสร้างหรือความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ ใหญ่และองค์ประกอบย่อย

การสอนคิดวิเคราะห์ หมายถึง ผลที่ทำให้เกิดสิ่งที่ต้องการหรือผลการฝึกอบรมตาม หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ความเข้าใจ ด้านการปฏิบัติการสอนคิดวิเคราะห์และเจตคติต่อการสอนคิดวิเคราะห์

ความรู้ความเข้าใจในการสอนคิดวิเคราะห์ หมายถึง ความรู้ความเข้าใจที่ได้รับจาก หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ ตามที่หลักสูตรกำหนดใน 5 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ หน่วยที่ 1 การคิดวิเคราะห์นั้นสำคัญไฉน หน่วยที่ 2 กระบวนการขั้นตอนในการสอนคิด วิเคราะห์ หน่วยที่ 3 วิธีสอนและเทคนิคการคิดวิเคราะห์ หน่วยที่ 4 การวัดและประเมินผลการคิด วิเคราะห์ หน่วยที่ 5 การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการคิดวิเคราะห์ ซึ่งวัดโดยใช้ แบบทดสอบ และผลการทดสอบผู้เข้ารับการอบรมต้องได้คะแนนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80

การปฏิบัติการสอนคิดวิเคราะห์ หมายถึง การนำความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมมาใช้ในการ ปฏิบัติการสอนในชั้นเรียนจริงเป็นระยะเวลา 8 สัปดาห์ และประเมินการสอนคิดวิเคราะห์ของ

ครูผู้เข้ารับอบรม โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัย ได้แก่ คีตยานิเทศก์ผู้เชี่ยวชาญในสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยการนิเทศติดตามและให้ความช่วยเหลือแบบกัลยาณมิตร

เจตคติต่อการสอนคิดวิเคราะห์ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็น ความตระหนักหรือไม่ตระหนัก พอใจหรือไม่พอใจ เห็นคุณค่าของการสอนคิดวิเคราะห์ใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านความตระหนักในการสอนคิดวิเคราะห์ ด้านกระบวนการสอนคิดวิเคราะห์ ด้านการปฏิบัติการสอน และด้านการวัดและประเมินผลของครูผู้เข้ารับการฝึกอบรมตามหลักสูตร และประเมินค่าออกมาทั้งในทางบวกและทางลบ ซึ่งวัดโดยใช้แบบวัดเจตคติของ ลิเคิร์ท (Likert) 5 ระดับ ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น และผู้เข้ารับการอบรมต้องได้ระดับค่าเฉลี่ย 3.50 ขึ้นไป จึงถือว่ามีเจตคติต่อการสอนคิดวิเคราะห์ ส่วนรายการที่มีความหมายเชิงลบแปลผลในทางกลับกัน

คุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรม หมายถึง ระดับคุณภาพหรือค่าคะแนนที่พิจารณาจากการดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรที่ประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ และผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมตามเกณฑ์ที่กำหนด

การตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร หมายถึง การดำเนินการให้ผู้เชี่ยวชาญที่มีคุณลักษณะตามที่กำหนดพิจารณาความเหมาะสมและความสอดคล้องของหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรในทุกองค์ประกอบ และการทดลองนำร่องการใช้หลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรในทุกองค์ประกอบ

การประเมินความเหมาะสมของหลักสูตร หมายถึง การพิจารณาหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ตามองค์ประกอบของหลักสูตร ได้แก่ หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรม โครงสร้างของหลักสูตร เนื้อหาสาระของหลักสูตร กิจกรรมการฝึกอบรม ระยะเวลาในการฝึกอบรม สื่อและแหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการฝึกอบรม และเอกสารประกอบหลักสูตร ความเหมาะสมของหลักสูตรต้องผ่านเกณฑ์การประเมินที่ระดับ 3.50 ขึ้นไป จากระดับความคิดเห็น 5 ระดับ โดยภาพรวมของหลักสูตรมีความเหมาะสมระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย = 3.50 ขึ้นไป และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน น้อยกว่าหรือเท่ากับ 1

การประเมินความสอดคล้องของหลักสูตร หมายถึง การพิจารณาหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ตามองค์ประกอบของหลักสูตร ได้แก่ หลักการและเหตุผลของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรม โครงสร้างของหลักสูตร เนื้อหาสาระของหลักสูตร กิจกรรมการฝึกอบรม ระยะเวลาในการฝึกอบรม สื่อและแหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการฝึกอบรม และเอกสารประกอบหลักสูตร ความเหมาะสมของหลักสูตรต้องผ่านเกณฑ์การประเมินที่ระดับ .50 ขึ้นไปทุกองค์ประกอบจากความคิดเห็น 3 ระดับ ได้แก่ +1 หมายถึง เห็นด้วย, 0 หมายถึง ไม่แน่ใจ, และ -1 หมายถึง ไม่เห็นด้วย

ประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรม หมายถึง ผลการพิจารณาเปรียบเทียบร้อยละของคะแนนเฉลี่ยระหว่างการทำกิจกรรมขณะฝึกอบรม (E_1) กับคะแนนเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์หลังการฝึกอบรม (E_2) ตามเกณฑ์ที่กำหนด (E_1/E_2) ไม่ต่ำกว่า 80/80

80 ตัวแรก หมายถึง คะแนนเฉลี่ยในการทำกิจกรรมขณะฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 80

80 ตัวหลัง หมายถึง คะแนนเฉลี่ยในการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์หลังฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรม คิดเป็นร้อยละ 80

ผลการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม หมายถึง ผลการเรียนรู้และความคิดเห็นของครูผู้สอนที่เกิดขึ้นขณะทดลองใช้ และหลังทดลองใช้หลักสูตร ประกอบด้วย

ความสามารถด้านการคิดวิเคราะห์ของนักเรียน หมายถึง ความสามารถของผู้เรียนในการพิจารณาข้อความที่เป็นปัญหา หรือสถานการณ์ โดยการหาหลักฐานที่มีเหตุผลหรือข้อมูลที่น่าเชื่อถือ มายืนยันในการตัดสินใจ ชี้ขาดเรื่องราวหรือสถานการณ์นั้นและให้ข้อสรุปอย่างถูกต้อง สมเหตุสมผลที่ครอบคลุมกระบวนการคิดวิเคราะห์ 5 ขั้นตอน คือการนิยามปัญหา การรวบรวมข้อมูล การจัดระบบข้อมูล การตั้งสมมติฐาน และการสรุป

การวัดความสามารถด้านการคิดวิเคราะห์ของนักเรียน หมายถึง คะแนนที่ได้จากการทดสอบการคิดวิเคราะห์ด้วยแบบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียน หลังจากนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้

เจตคติของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอน หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็น ความตระหนัก หรือไม่ตระหนัก พอใจหรือไม่พอใจ กำหนดกรอบในการวัดเจตคติ ได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็น ความตระหนักพอใจและเห็นคุณค่าใน 3 ด้าน คือ ด้านรับรู้ในประโยชน์ ด้านการมีเจตคติที่ดี และด้านการนำไปใช้ประโยชน์ในสถานการณ์ปัจจุบัน สร้างข้อคำถามจำนวน 15 ข้อ โดยข้อคำถามเชิงบวก ให้ระดับคะแนนจากมากไปน้อย ได้แก่ 5, 4, 3, 2, 1 และข้อคำถามเชิงลบให้ระดับคะแนนตรงกันข้ามจากน้อยไปหามาก

ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม หมายถึง ครูผู้ปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระแก้ว เขต 1 ที่เข้าร่วมโครงการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมการสอนคิดวิเคราะห์ ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2553